

Kościół katedralny- centrum liturgii diecezjalnej

Życie religijne pierwszych gmin chrześcijańskich koncentrowało się wokół biskupa. On był celebrazem wszystkich sakramentów świętych oraz głosicielem Dobrej Nowiny. On też otaczał opieką biednych i wdowy. Współpracownikami jego posługi byli prezbiterzy, diakoni¹ i diakonise², którzy zawsze występowali w imieniu biskupa. We czesnym chrześcijaństwie zaczyna się też kształtować centrum posługi biskupiej, czyli cały zespół katedralny. Obejmował on często dwa kościoły. Jeden przydzielony katechumenom, drugi wiernym ochrzczonym, a pomiędzy nimi usytuowane było baptysterium przeznaczone do chrztu dorosłych czyli katechumenów. W późniejszym okresie daje się zauważyć, że cały zespół katedralny, oprócz samego kościoła, poszerza się o szereg budynków, takich jak dom biskupi, miejsce zamieszkania przez wspólnotę duchownych, którzy żyli na wzór monastyczny. Z tych księży ukształtowała się następnie kapituła. Osobnym budynkiem była szkoła katedralna, a kolejnym pomieszczenie dla chorych, ubogich i pielgrzymów. Często cały ten zespół był otoczony murem zwanym *murus curiae*³, co daje się jeszcze zauważyć w Spišskej Kapitule na Słowacji.

Ks. ZBIGNIEW WIT – dr hab., emerytowany prof. KUL, prezbiter archidiecezji częstochowskiej. Studia specjalistyczne z liturgiki ukończył dysertacją doktorską, a po kolokwium habilitacyjnym pełnił funkcję kierownika katedry historii liturgii KUL.

¹ A. JOUGAN, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań – Warszawa – Lublin 1958, 194: „Diaconus, diakon, poświęcony sługa (minister) i pomocnik kapłana (biskupa) przy Mszy św. i kościelnych czynnościach”. Por. M. MARCZEWSKI - J. MISIUREK, *Diakon*, EK, t. 3, 1242-1244; B. NADOLSKI, *Diakon, Diakonat*, w: *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, 313-314.

² A. JOUGAN, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, 193: „Tak nazywano niewiasty poświęcone uroczyście przez biskupa (dla utrzymania porządku w kościele pośród niewiast, dla pomocy przy chrztach niewiast, dla pielęgnowania chorych itp.). Instytucja ta istniała od czasów apostoelskich do średniowiecza”. Por. M. MARCZEWSKI, *Diakonisa*, EK, 1251-1253; B. NADOLSKI, *Diakonisa*, w: *Leksykon liturgii*, 316-317.

³ L. KALINOWSKI, *Katedra*, EK t. 8, 1063-1064.

Biskup nauczał wiernych w swoim kościele ze specjalnego miejsca w prezbiterium zwanym *katedra*⁴. Z biegiem czasu sam kościół biskupi, obok nazwy *ecclesia matrix* – *matka wszystkich kościołów diecezji*, zaczęto nazywać katedrą – *ecclesia cathedralis* i tę nazwę przypisuje się tylko temu kościołowi. Sam kościół stał się matką wszystkich kościołów diecezji, a od X wieku, zamiast *ecclesia matrix* przyjęła się właśnie skrócona nazwa katedra⁵. Dzisiejsze *capitulum cathedralis*, czyli kapituła katedralna, tworzy kolegium prałatów i kanoników powołanych dla uświetnienia celebracji liturgicznych w kościele katedralnym⁶.

W absydzie prezbiterium umieszczano na podwyższeniu ozdobne krzesło – katedrę biskupa. Było to miejsce przewodniczenia i nauczania podczas celebracji liturgicznych. Samo krzesło zaczęto później ozdabiać, nakrywać płótnem, umieszczać nad nim baldachim, i tak powstał tron biskupi. W okresie reformy liturgicznej Vaticanum II w roku 1968 powrócono do pierwotnej nazwy, o czym mówi stosowny dokument Stolicy Apostolskiej: „Miejsce, gdzie zasiada biskup, określa się czcigodnym i tradycyjnym terminem «katedra»”. Odtąd nie należy już umieszczać nad katedrą baldachimu, a dotychczasowe *trony* strzec jako drogocenne zabytki sztuki⁷. Należy do nich znajdujący się po lewej stronie w prezbiterium bazyliki archikatedralnej w Częstochowie *tron biskupi* z medalionem Chrystusa Dobrego Pasterza, który powstał w czasie posługi drugiego biskupa częstochowskiego ks. dr. Zdzisława Golińskiego (zm. 1963), na co wskazuje jego herb z zawołaniem biskupim *Crux victoria*.

⁴ Słowo *cathedra* jest pochodzenia greckiego i oznacza: 1. krzesło opatrzone poręczami, siedzenie; 2. katedra uczelniana, tron biskupi; urząd nauczycielski, „ex cathedra loqui (definire)”- ogłosić nieomylnie orzeczenia w sprawach wiary i obyczajów obowiązujące w całym Kościele. Por. A. JOUGAN, *Cathedra, Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań – Warszawa – Lublin 1958, 97. Później pojawiły się kolejne określenia odnoszące się do kościoła arcybiskupa – archikatedra, a patriarchy – kościół patriarchalny. Por. L. KALINOWSKI, *Katedra*, EK, t. 8, 1063-1064.

⁵ B. NADOLSKI, *Katedra*, w: *Leksykon liturgii*, 637-638.

⁶ W. GÓRALSKI, *Kapituła*, EK, t. 8, 668-670. Prerogatywy tych zespołów były znacznie szersze, gdyż pomagali oni biskupowi w zarządzaniu diecezji, a po jego śmierci wybierali na czas wakansu wikariusza kapitulnego, który zarządzał diecezją aż do przybycia nowego pasterza diecezji. Obecnie funkcje związane z zarządzaniem diecezją przejęła Rada Konsultorów, a kapituła spełnia jedynie funkcje liturgiczne.

⁷ Instrukcja Kongregacji Obrzędów *Pontificales ritus* wprowadzająca uproszczenia w obrzędach i odznakach pontyfikalnych z. 21 VI 1986 n. 10-11. Cyt. za: E. SZTAFFROWSKI, *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, t 2, z. 1, Warszawa 1970, 344.

1. Katedra kościołem biskupa

Posługa biskupa koncentruje się w kościele katedralnym. Rozpoczyna ją uroczyste dziękczynienie po otrzymaniu kanonicznej nominacji. Wspólnota Kościoła lokalnego gromadzi się wówczas na obrzęd dziękczynienia i modlitwy za elekta⁸. W odpowiednim czasie powinny się odbyć święcenia biskupie w jego kościele katedralnym, na co wskazuje także pontyfikał biskupi. W czasie tego obrzędu odczytuje się uroczystie akt nominacji Stolicy Apostolskiej, ma miejsce obrzęd święceń i objęcie diecezji przez biskupa, który po raz pierwszy zasiada na swojej katedrze. Jeśli natomiast nominat przyjął już wcześniej święcenia, wówczas ma miejsce „Przyjęcie biskupa w jego kościele katedralnym”⁹.

Obrzęd przyjęcia nowego biskupa obejmuje uroczyste powitanie go w drzwiach katedry, ucałowanie krucyfiksów oraz pokropienie wiernych wodą pobłogosławioną i nawiedzenie kaplicy Najświętszego Sakramentu na cichą modlitwę, potem następuje uroczyste odczytanie nominacji Stolicy Apostolskiej i sporządzenie odpowiedniego protokołu. Warto podkreślić, że dokumentu tego słucha się w postawie stojącej, a po jego zakończeniu wszyscy zebrani w katedrze powtarzają wdzięczną aklamację „Bogu niech będą dzięki”. Wskazuje to na znaczenie objęcia diecezji przez nowego biskupa i radość z jego przybycia. W skład tych wstępnych obrzędów wchodzi jeszcze składanie nowemu pasterzowi diecezji wyrazów oddania, szacunku i posłuszeństwa przez przedstawicieli duchowieństwa i wiernych. Po tym powitaniu celebrowana jest uroczysta Msza Święta.

Bardzo wymowna jest liturgia święceń nominata, podczas której są przypominane jego obowiązki posługiwania nauczycielskiego, kapłańskiego i pasterskiego oraz publiczne przyrzeczenia gorliwej posługi w diecezji, troski o skarb wiary, zachowanie jedności z kolegium biskupów, posłuszeństwo papieżowi, pamięć o ubogich i potrzebujących, zaangażowanego poszukiwania błędzących. Podczas śpiewu litanii do Wszystkich Świętych można dodać imię patrona przyjmującego święcenia, co podkreśla osobę przyjmującego, a wymieniając patrona ko-

⁸ *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich. Wydanie wzorcowe (Ceremoniał) 1145, Katowice 2013.*

⁹ Tamże 1157.

ścioła, akcentuje się łączność ze społecznością lokalną. Jednak najważniejszą czynnością jest włożenie rąk na głowę elekta przez wszystkich biskupów i modlitwa święceń odmawiana przez głównego celebransa i w części przez obecnych biskupów. Podkreśla ona rolę Ducha Świętego w Kościele oraz zanosi prośby, aby Bóg udzielił Go przyjmującemu święcenia¹⁰.

Warto zwrócić uwagę na czynności uzupełniające, które podkreślają zadania biskupa w Kościele lokalnym. Należy do nich namaszczenie elekta olejem świętego krzyżma: „Niech Bóg, który uczynił cię uczestnikiem najwyższego kapłaństwa Chrystusa, przeniknie cię olejem mistycznego namaszczenia i przez hojne błogosławieństwo duchowe zapewni owocność twojej posłudze”¹¹. Następnie główny szafarz wręcza mu księgę Ewangelii, mówiąc: „Przyjmij Ewangelię i głos słowo Boże z całą cierpliwością i umiejętnością”¹².

Szczególną wymowę posiada wręczanie pierścienia podczas tego obrzędu. Jest on oznaką godności biskupiej, a także wiary i oblubieńczej więzi z Kościołem¹³. Towarzyszą temu słowa: „Przyjmij pierścień, znak wierności, i zachowaj nienaruszoną wiarę. Strzeż od skażenia Bożą Oblubienicę, to jest Kościół święty”¹⁴. Oznaką godności jest rów-

¹⁰ Fragment modlitw święceń zawierający prośby brzmi (*Obrzędy święceń* 47): „Ojczy, który znasz serca, spraw, aby ten Twój sługa, którego wybrałeś na biskupa, kierował Twoim świętym ludem i nienagannie sprawował najwyższe kapłaństwo, służąc Tobie dniem i nocą. Niech nieustannie wyjednuje Twoją łaskawość i składa dary Twojego Kościoła. Niech mocą Ducha posiada płynącą z najwyższego kapłaństwa władzę odpuszczania grzechów zgodnie z Twoim poleceniem. Niech rozdziela obowiązki według Twojej woli i niech rozwiązuje wszelkie więzy tą władzą, którą dałeś Apostołom. Niech dzięki łagodności serca podoba się Tobie i składa miłe ofiary przez Twojego Syna Jezusa Chrystusa”.

¹¹ Tamże 49.

¹² Tamże 50.

¹³ *Ceremoniał* 58. Zwyczaj wręczania pierścienia znany jest w Kościele od VII wieku. Nadawano mu różne znaczenia. Uważano go za znak miłości Jezusa Chrystusa, nienaruszonej wiary, honoru, mądrości życiowej, zaślubin z Kościołem. Por. B. NADOLSKI, *Leksykon*, 1178-1179. Szczegółnej interpretacji nadawano mu, gdy był wykonany ze złota. E. GIGILEWICZ, *Pierścień*, EK, t. 15, 518-521: „Stąd miękkość złota ma symbolizować łagodność w postępowaniu wobec wiernych, czystość – przypominać o obowiązku prowadzenia nieskazitelnego życia oraz o prawowierności głoszonej nauki, połysk – blask dobrych uczynków, a ciężkość – doskonałość wszystkich podejmowanych działań”.

¹⁴ *Obrzędy święceń* 51.

niez mitra¹⁵, którą otrzymuje i po raz pierwszy zakłada w czasie liturgii święceń: „Przyjmij mitrę i niech jaśnieje w tobie blask świętości, a gdy ukaże się Najwyższy Pasterz, niech ci da w nagrodę niewiędnący wieńiec chwały”¹⁶.

Znakiem pasterskiej posługi biskupa jest przede wszystkim pastorał używany czasie procesji, słuchania Ewangelii, podczas homilii wygłaszanej przez biskupa oraz przyjmowania ślubów i przyrzeczeń, w czasie wyznania wiary i błogosławieństwa osób¹⁷. Przypisywano mu bogate znaczeni symboliczne. Widziano w nim znak władzy i obowiązków biskupa w diecezji. Nadawano mu znaczenie prewencyjne i miał wskazywać na mobilizowanie leniwych, gromadzenie włóczęgów, kierowanie słabymi. Tę łaskę pasterzowania pojmowano jako znak urzędu, czuwania i kierowania ludem¹⁸.

Elekt otrzymuje pastorał dopiero w czasie obrzędu święceń i od tego czasu może go używać na terenie swojej diecezji. Wręczając go,

¹⁵ *Ceremoniał 57.*

¹⁶ *Obrzędy święceń 53.* Jest to nakrycie głowy noszone przez biskupów i opatów w czasie celebracji liturgicznych. Do 1967 r. mitra w prostej formie przysługiwała też niektórym prałatom. Wywodzi się prawdopodobnie z nakrycia kapłanów pogańskich i Starego Testamentu. Najwyżsi kapłani nosili turban ze złotym kwiatem. Zwyczaj noszenia specjalnego nakrycia głowy przyjął się w chrześcijaństwie. Tworzą ją dwa trójkąty połączone płótnem z dwoma wstęgami opadającymi na plecy. Te dwie tarcze symbolizują Stary i Nowy Testament oraz łaskę kapłaństwa i obronę wiary. W okresie średniowiecza zaczęto je ozdabiać i tak ukształtowały się mitra: *drogocenna* – bogato haftowana złotą i srebrną nicią oraz drogimi kamieniami; *złotem haftowana* – obecnie zwana *ozdobna* nie posiada zdobień drogimi kamieniami tylko haft płaski; *prosta* – jedynie płócienna bez żadnych ozdób. W r. 1968 uproszczono szaty pontyfikalne biskupów i zrezygnowano z mitry drogocennej. Opaci mogą jedynie używać mitry prostej, a biskup w czasie celebracji liturgicznej używa tylko jednego rodzaju mitry. Dla pełnego obrazu trzeba dodać, że prawo używania mitry, na czas pełnienia powierzonych posług, przysługuje także tym prezbiterom, którzy są ustanowieni: administratorami, wikariuszami lub prefektami apostolskimi. Ch. ZIELIŃSKI, *Sztuka sakralna. Co należy wiedzieć o budowie, urządzeniu, wyposażeniu, ozdobie i konserwacji domu Bożego*, Poznań 1960, 240-241; B. NADOLSKI, *Mitra*, w: *Leksykon liturgii*, 944-955; P. KRÓLIKOWSKI, *Mitra*, EK, t. 12, 1374-1375.

¹⁷ *Ceremoniał 59.*

¹⁸ Początkowo była to łaska pasterska, a do liturgii weszła dopiero w XIII wieku. Nadawano jej poszczególnym częściom znaczenie symboliczne i tak jej zagięcie interpretowano troską, by wierni dzięki czujności pasterza byli zachowani od zła, a w części prostej oparcie i podporę. W liturgii spotyka się także łaski opakie używane przez nich w swoich kościołach klasztornych i na swoim terytorium zakonnym. B. NADOLSKI, *Pastorał*, „Leksykon liturgii”, 1154-157; E. GIGILEWICZ, *Pastorał*, EK, t. 15, 9-11.

szafarz mówi: „Przyjmij pastorał, znak urzędu pasterskiego posługiwania, i czuwaj nad całą owczarnią, nad którą Duch Święty ustanowił cię biskupem, abys kierował Kościołem Bożym”¹⁹.

Zaprezentowane obrzędy uzupełniające liturgii święceń biskupa pokazują, że jest on sługą Bożych tajemnic, głosicielem Ewangelii, stróżem prawowierności i oblubieńczej miłości Boga w diecezji, wzorem świętości, pasterzem zatroskanym o powierzoną owczarnię. On kieruje i odpowiada za poziom wiary i moralności powierzonych mu wiernych. Cała liturgia święceń biskupich ukazuje go jako pasterza i ojca diecezji.

Tę posługę rozpoczyna w kościele katedralnym i w nim będzie ją przede wszystkim sprawował. Tutaj też będzie szafarzem święceń prezbiteratu i diakonatu zgodnie z zaleceniem pontyfikału, w którym czytamy, że: „Święcenia winny się odbywać w kościele katedralnym albo w kościołach tych wspólnot, z których pochodzi jeden lub wielu kandydatów, lub też w jakimś znaczniejszym kościele”²⁰. Analogicznie wypowiada się ceremoniał biskupi: „w kościele tym biskup [...] sprawuje święcenia”²¹, a na uroczystość tę powinni być zaproszeni duchowni i inni wierni, aby jak najliczniej uczestniczyli w liturgii”²². Cały Kościół lokalny gromadzi się w niedzielę lub inne święto w kościele katedralnym, otacza kandydatów do święceń swoją serdeczną modlitwą i prosi również o nowe, święte i liczne powołania do stanu kapłańskiego.

W liturgii święceń prezbiteratu bardzo mocno podkreślona jest wola dobrowolnego i świadomego ich przyjęcia oraz przyrzeczenie posłuszeństwa składane biskupowi. W pytaniu zadawanym kandydatom znajdują się bardzo zobowiązujące słowa: „musicie wobec ludu wyrazić wolę ich przyjęcia”, co czyni wiernych nie tylko świadkami tego wydarzenia, ale również jego sygnatariuszami. Wierni zjednoczeni z osobą biskupa, w kościele katedralnym uczestniczą w ważnym wydarzeniu dla życia religijnego w diecezji, gdyż potwierdzają przydatność kandydatów, cieszą się z podjęcia posługi w Kościele lokalnym i modlą się o nowe powołania.

Zadawane pytania dotyczą wiernego wypełniania obowiązków prezbitera, gorliwego i mądrego głoszenia słowa Bożego, pobożnego sprawowania Bożych misterii, a zwłaszcza Eucharystii oraz sakramentu

¹⁹ *Obrzędy święceń* 54.

²⁰ *Obrzędy święceń* 108. Por. tamże 182.

²¹ *Ceremoniał* 42.

²² *Obrzędy święceń* 170. Por. tamże 109.

pokuty i pojednania, gorliwej modlitwy o Boże miłosierdzie, a także składania siebie samego w ofierze dla zbawienia wiernych. Na tak zadane pytania kandydat odpowiada „chcę”, a kończy to formułą poszerzoną: „chcę z Bożą pomocą”²³.

Bardzo wymowne jest ostatnie zapytanie dotyczące łączności z Kościołem diecezjalnym i jego biskupem. Każdy święcony podchodzi do biskupa, klęka przed nim i składa swoje dłonie w jego otwarte i na zadane pytanie: „Czy mnie i moim następcom przyrzekasz cześć i posłuszeństwo?”, kandydat odpowiada „Przyrzekam”. Jest to szczególny przejaw posłuszeństwa i synowskiego oddania swojemu biskupowi²⁴.

Podczas święceń diakonatu biskup również pyta o gotowość podjęcia służby w Kościele, pokornej postawy wspierania prezbiterów, ohotnego głoszenia słowa Bożego²⁵. Ostatnie pytanie dotyczy zachowania celibatu „ze względu na królestwo niebieskie, służąc Bogu i ludziom”. Od święceń diakonatu kandydat przyjmuje też zobowiązanie codziennego odmawiania Liturgii Godzin za Kościół i świat oraz permanentnego formowania swego życia na wzór Chrystusa Pana²⁶. Odpowiedzi kandydata są analogiczne jak w czasie święceń prezbiteratu.

Wspomniane ceremonie są przejawem nie tylko życia religijnego wiernych, ale także ukazują ich wagę w życiu diecezji, pogłębiają łączność ze swoim biskupem, gromadzą licznych wiernych na wspólnej liturgii w bazylice archikatedralnej, ukazują kapłaństwo Chrystusa Pana i są przejawem jedności sakramentu święceń, a także uroczystym wprowadzeniem kandydatów w pastoralną posługę w Kościele diecezjalnym. Uczą także odróżniać kapłaństwo święceń od powszechnego kapłaństwa wiernych wynikającego z sakramentu chrztu i bierzmowania oraz Eucharystii.

²³ Tamże 124.

²⁴ Tamże 124-125; Por. *Ceremoniał* 545. Gest ten znany jest z tradycji świeckiej, gdy lennik w postawie klęczącej składał swemu suwerenowi hołd i zobowiązanie posłuszeństwa, poddaństwa i wierności. Władca trzymając złożone ręce wasala w swoich dłoniach, przyjmował jego przyrzeczenia i brał go w opiekę.

²⁵ Pytanie to będzie miało swoje dopełnienie w obrzędzie przekazania księgi Ewangelii (*Obrzędy święceń* 210): *Przyjmij Chrystusową Ewangelię, której głosicielem się stałeś; wierz w to, co będziesz czytać, nauczaj tego, w co wierzysz, i pełnij to, czego będziesz nauczając.*

²⁶ Tamże 200-201. Por. *Ceremoniał* 569.

2. Matka kościołów diecezji

Posoborowe Caeremoniale episcoporum z 1984 r. podaje, że kościołem katedralnym nazywamy kościół, w którym znajduje się katedra, znak władzy nauczycielskiej i pasterskiej biskupa Kościoła partykularnego oraz znak jedności wyznawców w tej wierze, jaką głosi biskup, pasterz owczarni. W kościele tym biskup przewodniczy liturgii w dniach uroczystych, poświęca olej krzyżem oraz sprawuje święcenia²⁷. Powyższa księga zwraca również uwagę na wymiar teologiczny kościoła i za bł. Pawłem VI (zm. 1978) podaje, że jest zewnętrznym znakiem duchowej świątyni, jaką tworzą wszyscy wierzący zespoleni więzią miłości i łaską otrzymaną od swego Zbawiciela oraz ukazuje Kościół Chrystusa Pana, który na całym świecie modli się, śpiewa i składa uwielbienie²⁸.

Kościół katedralny nazywa się Matką wszystkich kościołów diecezji, analogicznie jak bazylikę św. Jana na Lateranie, która jest katedrą Biskupa Rzymu, określamy Matką wszystkich kościołów²⁹. Ma on być dla innych kościołów przykładem urządzenia wnętrza sakralnego, godnego wystroju oraz wzorowo celebrowanej liturgii dla całej diecezji³⁰. Wprawdzie sama budowa i uroczyste poświęcenie, czyli dedykacja, nie różni się od tego rodzaju celebracji wobec innych kościołów diecezji, to dzień ten, zwany niegdyś konsekracją kościoła, w kalendarzu liturgicznym ma rangę święta i jest obchodzony na terenie całej jednostki administracji kościelnej.

Kościół Świętej Rodziny w Częstochowie budowany był początkowo jako kościół parafialny³¹. Decyzję taką podjęto w 1892 r. i miał on zastąpić dotychczasowy obiekt parafii św. Zygmunta. Inicjatorem nowego kościoła był ks. Sylwester Baranowicz, wikariusz tejże parafii.

²⁷ *Ceremoniał* 42.

²⁸ Tamże 43.

²⁹ *Rocznica Poświęcenia Bazyliki Laterańskiej*, w: *Liturgia Godzin*, t. 4 Poznań 1988, 1331: „Od XII wieku w tym dniu (9 listopada Z.W.) obchodzi się rocznicę poświęcenia bazyliki, którą cesarz Konstantyn Wielki wznosił na Lateranie. Święto obchodzono początkowo tylko w Rzymie. Ponieważ bazylika na Lateranie jest „matką i głową wszystkich kościołów Miasta i Świata”, święto rozszerzono na cały obrządek rzymski, jako znak miłości i jedności ze Stolicą Piotrową, która «przewodniczy związkowi miłości» (Św. IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Rzymian*)”.

³⁰ *Ceremoniał* 46.

³¹ W tej części artykułu autor korzysta z opracowania przygotowanego przez historyka sztuki i redaktora Tygodnika Katolickiego „Niedziela”: W. SKRODZKI, *Archikatedra Świętej Rodziny w Częstochowie*, Częstochowa 2000.

Podkreślał, że ma on „powstać ze składek wielotysięcznych rzesz wiernych, najczęściej ludzi pracy – robotników, pracowników umysłowych, rolników”, a nie jak było to dotychczas z fundacji zamożnych donatorów. Prace budowlane rozpoczęto w roku 1900 na terenie byłego koryta Prawarty, będącym własnością parafii św. Zygmunta.

Kamień węgielny został poświęcony w 1902 r. przez bp. Henryka Dołęgę-Kossowskiego (zm. 1903), pełniącego wówczas posługę administratora diecezji kujawsko-kaliskiej, do której należała Częstochowa. Budowany obiekt ma 100 m długości, szerokość transeptu wynosi 46 m, a korpusu nawowego 32 m, zaś wysokość od poziomu posadzki do szczytu sklepień wynosi 27 m. Neogotycka architektura budowanego kościoła nawiązuje do słynnej katedry Notre Dame w Paryżu.

Encyklika Leona XIII (zm. 1903) na temat Świętej Rodziny wpłynęła na zmianę początkowego wezwania św. Józefa, na wezwanie Świętej Rodziny. Prowadzone prace pozwoliły na benedykcję prowizorycznego wnętrza przez przeora jasnogórskiego o. Euzebiusza Rejmana (zm. 1942) 7 grudnia 1907 r. i rozpoczęcie systematycznej celebracji Mszy św. w niedziele i święta. Okolicznościowe kazanie wygłosił ówczesny proboszcz parafii św. Zygmunta, a późniejszy biskup lubelski ks. Marian Fulman (zm. 1945).

Nową parafię pw. Świętej Rodziny erygował oficjalnie 29 października 1917 r. biskup włocławski Stanisław Zdzitowiecki (zm. 1927), a pierwszym proboszczem został ks. Bolesław Wróblewski (zm. 1951). On też w dzisiejszej kaplicy Najświętszego Sakramentu gromadził wiernych języka francuskiego i głosił dla nich kazania w ich języku ojczystym, dlatego kaplicę tę zwano *Francuską*. Obecnie jest to Kaplica Najświętszego Sakramentu, gdzie odbywa się codzienna adoracja Eucharystii, do czego zachęca mozaika i łaciński napis *Venite adoremus Sanctissimum Sacramentum* – Przyjdźcie uwielbić Najświętszy Sakrament.

W roku 1920 budujący się kościół nawiedził nuncjusz apostolski abp Achilles Ratti, późniejszy papież Pius XI (zm. 1939). Tenże papież bullą *Vixdum Poloniae unitas* powołuje nową diecezję częstochowską, a budowany kościół podnosi do godności katedry. Pierwszym biskupem zostaje mianowany ks. dr Teodor Kubina (zm. 1951), który święcenia biskupie przyjął na Jasnej Górze 2 lutego 1926 r. W czasie budowy nowej świątyni, bazylika Jasnogórska pełniła jeszcze przez kilka lat funkcję prokatedry.

Warto wspomnieć, że na prośbę bp. Z. Golińskiego, papież św. Jan XXIII (zm. 1963) 22 czerwca 1962 r. nadał jej tytuł Bazyliki Mniejszej,

o czym przypomina marmurowa tablica z herbem tegoż papieża przed wejściem do katedry. Z chwilą powstania w dniu 25 marca 1992 r. nowej metropolii częstochowskiej, którą erygował św. Jan Paweł II bullą *Totus Tuus Poloniae Populus*, kościół ten został podniesiony do godności archikatedry. Od tego czasu używa się nowego określenia bazylika archikatedralna.

Nową katedrę oddano do użytku wiernych w 1927 r., ale była jeszcze zupełnie pusta. Bp T. Kubina zajął się wyposażeniem nowego obiektu, w czym pomagał mu niez mordowany proboszcz ks. B. Wróblewski. Przygotowywano stopniowo plan ołtarzy, witraży, kaplic i tak z każdym rokiem stopniowo stawała się coraz piękniejsza i bogatsza w interesujące dzieła sztuki. Wśród ciekawych zabytków warto zwrócić uwagę na znajdujące się w bocznej kaplicy Serca Jezusowego i Matki Bożej Częstochowskiej zawieszane kartony Jana Henryka Rosena (zm. 1982) projektu malowideł ściennych wykonanych przez artystę w kaplicy Piusa XI w Castel Gandolfo.

Godną uwagi jest nastawa ołtarza głównego przedstawiająca centralnie Świętą Rodzinę, ale równie interesujące są kwatery „bocznych skrzydeł” nawiązujące do wydarzeń biblijnych i scen z życia Pana Jezusa, Jego Matki i św. Józefa. Odkrycie treści teologicznych tych prezentacji nie tylko ukazuje prawdy wiary, przybliża sceny z życia Świętej Rodziny i uczy naśladować Jej życie zawarte w artystycznym tryptyku³² bazyliki metropolitalnej, ale pozwala także na przeżycia estetyczne. Do tego trzeba dodać dwa ołtarze boczne. W ścianie szczytowej po prawej stronie znajduje się w kaplicy Serca Jezusowego srebrny „ołtarz” Chrystusa Króla z darów srebrnego złomu zebranego w diecezji, a po przeciwnej stronie miedziany „ołtarz” Matki Bożej Królowej Polski. Do jego budowy wykorzystano pozostałą część miedzi po wymianie pokrycia dachu katedry.

W latach 1946 – 1949 ufundowano organy piszczałkowe liczące 101 głosów, a później dodano jeszcze 9 głosów. Wielość głosów zalicza je do jednych z największych w Polsce. W roku 1951 miały miejsce smutne wydarzenia, do których należy zaliczyć śmierć bp. T. Kubiny 13 lutego i ks. prał. B. Wróblewskiego 7 czerwca. Ten ostatni został pochowany na cmentarzu Kule w grobowcu rodzinnym ze swoją matką.

Wśród dalszych inwestycji upiększania archikatedry należy wymienić dokończenie w 1997 r. budowy wież kościelnych, które wydłużono

³² J. JAGŁA *Tryptyk*, EK, t. 19, 1097-1098.

o 12 m. Inwestycja ta była wielkim pragnieniem abp. Stanisława Nowaka, a zrealizowano ją dzięki sponsorom i ofiarom wiernych. Nawiązując do pierwotnego tytułu budowanego kościoła, lewą wieżę nazwano *Józef*, a prawą *Maryja*. Uroczystego poświęcenia tej inwestycji dokonał abp Stanisław Nowak w 2008 r.

Trzeba jeszcze zwrócić uwagę na wykorzystanie w bocznych nawach niewielkich kaplic i nadanie im pełnego wymiaru sakralnego przez urządzenie wnętrz i nadania im konkretnego tytułu. Są to w prawej nawie kaplica *Pana Jezusa Upadającego*³³ oraz zasługująca na szczególne podkreślenie kaplica *Męczenników Częstochowskich* beatyfikowanych przez św. Jana Pawła II w roku 1999: ks. Maksymiliana Binkiewicza (zm. 1942) i ks. Ludwika Rocha Gietyngiera (zm. 1941) oraz córki ziemi wieluńskiej z parafii Raczyn – nazaretanki Kanuty Chrobot (zm. 1943), rozstrzelanej w Nowogródku w gronie 11 zakonnic, a beatyfikowanej w 2000 r. W kaplicy tej umieszczono również tablice z nazwiskami 62 kapłanów częstochowskich zamordowanych w czasie drugiej wojny światowej. Po lewej stronie natomiast znajdują się kaplice: *Najświętszej Maryi Panny naszej Pani Katedralnej* oraz *Kaplica Miłosierdzia Bożego* z relikwiami św. Ojca Pio. Pełni ona również funkcję kaplicy chrzcielnej. Godny zauważenia jest też cykl witraży ufundowanych w latach 2007 – 2008. W oknach głównej nawy przedstawiają w górnym rzędzie świętych polskich, a w dolnym – sakramenty i sakramentalia.

Bardzo interesującym upiększeniem wnętrza są dwie dużych rozmiarów mozaiki na ścianach przed samym prezbiterium. Po prawej stronie znajduje się prezentacja krzyża – Chrystusa Salwatora, a po lewej Pana Jezusa w chwale zmartwychwstania, wykonane w pracowni Janusza Sobczyka.

W latach 2007 – 2008 dokonano adaptacji prezbiterium do nowych wymogów liturgii posoborowej. Prezbiterium wysunięto do przodu, zbudowano nowe wygodne schody, a całość wyłożono posadzką z włoskiego granitu. W stronę wiernych przesunięto ołtarz z marmuru karyjskiego, a jedynym elementem dekoracyjnym jest płaskorzeźba Chrystusa – Baranka Bożego złożonego na ołtarzu krzyża. Obok znajduje się ambona z symbolem Ducha Świętego. Zarówno ołtarz, jak i ambona są autorstwa wspomnianego wyżej J. Sobczyka. On też jest autorem mo-

³³ Figura ta pochodzi z początku XIX wieku i znajdowała się w kaplicy Upadku Pana Jezusa umieszczonej przy murze dawnego cmentarza. Później znajdowała się na zewnątrz kościoła, a ok. 1950 r. przeniesiono ją do wnętrza katedry i dopiero w roku 2000 umieszczono w przygotowanej specjalnie kaplicy.

dernizacji prezbiterium w archikatedrze. Same zaś granitowe elementy zostały wykonane w pracowni Luciano Padovaniego pod Veroną. Na skrzyżowaniu transeptu, po prawej stronie na filarze usytuowano katedrę z herbem i zawołaniem aktualnego arcybiskupa *Ad Christum Redemptorem hominis* – Dla Chrystusa Odkupiciela człowieka. Po przeciwnej stronie przygotowano miejsce dla celebrujących kanoników oraz duszpasterzy pracujących w parafii.

Bardzo ciekawy jest historyczny kontekst czerwonego granitu, z którego zostały wykonane ołtarze Chrystusa Króla, Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski, Pana Jezusa Ukrzyżowanego, tzw. balaski przy bocznych ołtarzach, kropielnice na wodę pobłogosławioną w przedsionku katedry, ambona przy pierwszym filarze po lewej stronie, a także sarkofag pierwszego biskupa Teodora Kubiny. Materiał ten to dawny cokół pomnika cara Aleksandra II wybudowany jako wyraz „wdzięczności” za uwłaszczenie chłopów polskich, a zburzony w roku 1917 pod koniec pierwszej wojny światowej. Wtedy to pozostały granit przekazano do nowo budującego się kościoła i wykorzystano następnie na sakralne wyposażenie wnętrza.

Obrzędu uroczystego poświęcenia katedry dokonał 29 października 1950 r. bp T. Kubina (zm. 1951) i od tej pory dzień dedykacji jest w całej diecezji Świętem rocznicy poświęcenia bazyliki metropolitalnej³⁴. To doroczne świętowanie uczy umiłowania oraz szacunku dla tego kościoła, co pogłębiają pielgrzymki oraz inne okolicznościowe nawiedzenia tego miejsca³⁵. Wszystko, co już wyżej powiedziano, przemawia za tym, aby kościół katedralny uważać za „ważny ośrodek liturgicznego życia diecezji”³⁶.

Rangę tego miejsca podkreślają charakterystyczne cechy wnętrza sakralnego oraz szczególne celebracje liturgiczne, które mają miejsce tylko w tym kościele. Należą do nich święcenia biskupa, prezbiterów i diakonów, uroczyste poświęcenie olejów i odnowienie przyrzeczeń kapłańskich w Wielki Czwartek. Jest to miejsce odbywania się synodów diecezjalnych. W katedrach znajdują się także nekropolie biskupów diecezjalnych, w niej również gromadzą się wierni podczas uroczystości ogólnodiecezjalnych.

³⁴ *Kalendarz liturgiczny Archidiecezji Częstochowskiej na rok 2014*, Częstochowa 2013, 306. Por. *Rocznica poświęcenia bazyliki katedralnej w Częstochowie*, w: *Liturgia Godzin*, t. 4, 1305.

³⁵ *Ceremoniał* 45.

³⁶ Tamże 44.

3. Wyposażenie wnętrza

Cechą charakterystyczną każdej katedry jest urządzenie odpowiedniej przestrzeni do uroczystych celebracji pod przewodnictwem biskupa, który w duchu jedności kapłańskiej gromadzi wokół siebie całe prezbiterium Kościoła lokalnego. Przede wszystkim trzeba podkreślić centrum roku liturgicznego, do którego należą celebracje liturgii Świętego Triduum Paschalnego. Szczególną rolę spełnia w nich *katedra*, czyli stałe miejsce przeznaczone dla biskupa i ukazujące, że rzeczywiście jest on głównym przewodniczącym liturgii. Powinno ono być widoczne i tak umieszczone, aby ukazywało, że on przewodniczy wspólnocie wiernych. Z tego miejsca biskup rozpoczyna celebracje, słucha czytań słowa Bożego, głosi homilię oraz zasiada w czasie wspólnego śpiewania psalmów i czytań Liturgii Godzin. Wprawdzie tzw. tron biskupi stracił już swoją rolę i pozostaje w archikatedrze jedynie cennym zabytkiem sztuki³⁷, to katedra biskupa ma nadal ukazywać, że jest miejscem przewodniczenia liturgii.

Zauważalnym elementem każdej katedry są również ozdobne ławki – *stalle* – dla prałatów i kanoników³⁸. Znajdują się po obu stronach prezbiterium i należały niegdyś do wyposażenia chóru, czyli miejsca, w którym zakonnicy oraz kanonicy zbierali się na wspólną modlitwę. Odmawiali wówczas tzw. godziny kanoniczne, do czego zobowiązywały ich odpowiednie przepisy prawne zawarte w statutach zakonnych lub kapitulnych. Zmieniające się warunki zredukowały ten udział kanoników do uczestnictwa w Triduum Sacrum. We wspólnotach zakonnych, zarówno męskich, jak i żeńskich, zajmowano miejsca w stallach także w czasie mszy konwentualnej³⁹. Posiadały odpowiednie ławy – krzesła z podpórkami na ręce, a z przodu klęcznik, który umożliwiał i ułatwiał

³⁷ Taki uroczysty tron biskupi można jeszcze zauważyć we wnętrzu dawnych katedr, a usytuowany jest na trzech stopniach. Posiada ozdobne duże krzesło z zaplekiem oraz baldachim nad nim. Prócz tego znane są także trony opackie przeznaczone dla opatów w kościołach zakonnych. Zgodnie z Instrukcją o insygniach biskupich bł. Pawła VI z roku 1967 miejsce to zostało uproszczone i powrócono do dawnego krzesła – katedry znanych z bazylik rzymskich. Por. Ch. ZIELIŃSKI, *Sztuka sakralna*, 104; B. NADOLSKI, *Tron*, w: *Leksykon liturgii*, 1631-1632.

³⁸ Kapitułę Kanoniczną przy Kościele katedralnym w Częstochowie erygował 5 sierpnia 1951 r. papież Pius XII (zm. 1958) na prośbę bp. Zdzisława Golińskiego. Por. *Bulla erekcyjna*, w: *50 lat kapituły częstochowskiej*, Częstochowa 2002, 11-12.

³⁹ Zainteresowanych tym problemem odsyłam do: R. ANDRZEJEWSKI, *Kapituły dzisiaj, czyli kolegia kapłanów wobec nowych zadań w Kościele trzeciego tysiąclecia*, 25-40.

postawę klęczącą, co okazywało się bardzo pomocne dla osób w starszym wieku.

Ciekawostką natomiast jest samo podnoszone siedzisko posiadające bardzo często ukrytą półkę – zwaną *misericordia*, na której można było usiąść i w ten sposób pomagała chorym oraz w podeszłym wieku, zachować przez dłuższy czas postawę stojącą. Nad tak usytuowanymi ławami znajdował się ozdobny baldachim, a z tyłu ozdobny zaplecek, który ułatwiał postawę siedzącą. Według nowego statutu, zadaniem Kapituły Archikatedralnej jest sprawowanie w ciągu roku uroczystych celebracji liturgicznych w Bazylice Archikatedralnej⁴⁰.

Trzeba zauważyć, że stalle, zarówno kanonickie, jak i zakonne, charakteryzowały się kunsztownymi dekoracjami. Były często bogato ozdabiane ornamentami roślinnymi, symbolicznymi zwierzętami, tzw. bestiarium, stosownymi rzeźbami lub obrazami nawiązującymi do wydarzeń biblijnych, postaci świętych patronów lub żywotów świętych. Wiele z nich zachowanych po dzień dzisiejszy jest cennym zabytkiem sztuki snycerskiej i malarskiej⁴¹. Stalle archikatedry częstochowskiej należą wprawdzie do młodszych dzieł, gdyż pochodzą z lat 60. XX wieku i pierwszego dziesięciolecia XXI wieku, ale ze względu na swoje przedstawienia nawiązujące do wydarzeń historycznych ostatnich dziesiątków lat, zasługują na pełne opracowanie przez historyka sztuki i przybliżenia ich treści szerszemu kręgowi wiernych⁴². Tym bardziej jest to konieczne, gdyż znaczna odległość i niewielkie rozmiary obrazów nie pozwalają wszystkim dostrzec ukrytego piękna i treści teologicznych.

⁴⁰ *Statut Kapituły Bazyliki Archikatedralnej Częstochowskiej*, w: *50 lat kapituły częstochowskiej*, 16.

⁴¹ Takie zabytkowe stalle można zobaczyć m.in. w katedrze w Pelplinie, czyli dawnym opactwie cysterskim, w kościele „Bożego Ciała” w Krakowie, w dawnym opactwie cystersów w Henrykowie, Krzeszowie oraz w innych chórach zakonnych (Kalwaria Zebrzydowska, kościół Bernardynów w Krakowie).

⁴² S. KOZAKIEWICZ, *Stalle*, w: *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warszawa 1969, 327; B. NADOLSKI, *Stalle*, w: *Leksykon liturgii*, 1473. Wprawdzie zostały one już częściowo opracowane, ale nadal czekają na pełną prezentację teologicznych treści. Por. W. Skrodzki, *Archikatedra Świętej Rodziny w Częstochowie*, 66-69.

4. Miejsce celebracji sakramentów inicjacji chrześcijańskiej

Z kościołem katedralnym było ściśle związane *baptisterium*⁴³, w którym udzielano uroczystego sakramentu chrztu św. osobom dorosłym. Początkowo były to osobne kościoły, później odrębne budowle baptysteria albo specjalnie wydzielone miejsca w kościołach katedralnych, gdzie znajdowało się źródło chrzcielne zwane *piscina – chrzcielnica, fons – źródło, lavacrum*, często z przydomkiem *regenerationis*, co oznaczało chrzest oraz kąpiel odrodzenia. Same budowle miały zróżnicowany kształt, a zdobienia nawiązywały do wydarzeń biblijnych. Przetwały one do XIII wieku, a gdy rozpowszechniła się praktyka chrztu dzieci, zaprzestano ich budowy.

Miejscem sakramentu chrztu stały się chrzcielnice⁴⁴, a kościoły katedralne długo jeszcze cieszyły się przywilejem wyłącznego jej posiadania. Trzeba jednak zaznaczyć, że już papież św. Leon IV (zm. 855) zarządził, aby chrzcielnicę umieszczać w każdym kościele parafialnym i duszpasterze zaczęli stopniowo przejmować obowiązek chrztu. Niewątpliwy wpływ na to miał również wspomniany wyżej zwyczaj chrztu niemowląt. Innym przejawem praktyki kościelnej jest brak chrzcielnicy w kościołach zakonnych, które nie spełniają funkcji kościoła parafialnego.

Obecnie zauważa się nasilający problem katechumenatu dorosłych, co pociąga za sobą renesans kształtowania się odrębnej przestrzeni sakralnej dla udzielania tego sakramentu. Odnowione obrzędy zarówno chrztu dzieci, jak również dorosłych podkreślają znaczenie samej chrzcielnicy i odrębnej, godnej kaplicy chrzcielnej⁴⁵. Bardzo znaczące

⁴³ B. BOHDZIEWICZ – B. FILARSKA, *Baptisterium*, EK, t. 1, 1308-1210; B. NADOLSKI, *Baptisterium*, w: *Leksykon liturgii*, 134-135.

⁴⁴ J. WZOREK, *Chrzcielnica*, EK, t. 3, 347-352; B. NADOLSKI, *Chrzcielnica*, w: *Leksykon liturgii*, 238-239.

⁴⁵ *Obrzędy chrztu dzieci. Wprowadzenie ogólne* 25-26, Katowice 1987: „Chrzcielnica, z której wypływa woda do chrztu, albo w której się ją przechowuje, niech będzie przeznaczona wyłącznie do sakramentu chrztu i w pełni godna tego, aby tam chrześcijanie odradzali się z wody i Ducha Świętego. Bez względu na to, czy mieści się ona w jakiejś kaplicy wewnątrz lub obok kościoła, czy w jakiejś części kościoła na widoku wiernych, należy ją tak urządzić, by w obrzędach chrztu mogło uczestniczyć wiele osób. [...] Te obrzędy przy udzielaniu chrztu, które mają być wykonywane poza kaplicą chrzcielnią, niech się odbywają w różnych miejscach kościoła, stosownie do liczby uczestników i do szczególnego charakteru różnych części liturgii chrztu. Jeśli kaplica chrzcielna nie mogła pomieścić wszystkich katechumenów i wszystkich uczestników,

jest orzeczenie Ceremoniału biskupów, które przypomina, że „Chrzcielnicę winien posiadać kościół katedralny, choćby nie był kościołem parafialnym, aby można było sprawować chrzest przynajmniej w Wigilię paschalną”⁴⁶. Ten sam dokument wspomina wprawdzie, że szafarzem obrzędu błogosławieństwa chrzcielnicy może być proboszcz lub rektor kościoła, to przede wszystkim ten „obrzęd sprawuje biskup diecezji”⁴⁷.

Współczesne przepisy liturgiczne podkreślają, że to właśnie kościół katedralny ma być miejscem chrztu dorosłych, natomiast szafarzem tego sakramentu powinien być biskup i należy to czynić w czasie celebracji Wigilii Paschalnej. Biskup też decyduje, jak długo ma trwać czas przygotowania dorosłych do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego i on też czuwa nad przebiegiem tego przygotowania⁴⁸. Księga sugeruje również, że „wskazane jest, żeby biskup sam sprawował obrzęd wybrania podczas liturgii wielkopostnej, a w czasie Wigilii paschalnej udzielał sakramentów wtajemniczenia przynajmniej tym, którzy ukończyli cztertnasty rok życia”⁴⁹.

Wspomniany obrzęd wybrania celebruje się zazwyczaj w pierwszą niedzielę Wielkiego Postu. Wpisuje się wówczas imiona katechumenów do specjalnej księgi i rozpoczyna się bezpośrednie przygotowanie do chrztu, bierzmowania i Eucharystii. Wagę tego wydarzenia podkreśla miejsce, jakim powinien być kościół katedralny, oraz celebrans, którym w miarę możliwości jest biskup miejscowy.

Zarówno posoborowa księga *Obrzędy bierzmowania*, jak i *Pontyfikał* zaznaczają, że to biskup jest właściwym szafarzem bierzmowania. Wprawdzie może zaprosić innych prezbiterów do współdziałania w namaszczeniu, a nawet zlecić im tę posługę, to zawsze pozostaje on zwyczajnym szafarzem⁵⁰. Warto też dodać, że w celebracji tego sakramentu

także te obrzędy, które zwykle w niej się wykonuje, można odprawić w innym dogodniejszym miejscu w kościele”. Identyczne brzmienie podają *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Wprowadzenie ogólne* 25-26, Katowice 1988.

⁴⁶ *Ceremoniał* 52.

⁴⁷ Tamże 1012.

⁴⁸ *Chrześcijańskie wtajemniczenie dorosłych. Wprowadzenie teologiczne* 20: „Długość trwania katechumenatu zależy od działania łaski Bożej oraz różnych innych okoliczności [...] Dlatego biskup powinien określić czas trwania katechumenatu i kierować jego przebiegiem”. Por. tamże 26.

⁴⁹ Tamże 44.

⁵⁰ Wspomniana księga podaje także uzasadnienie teologiczne tej posługi biskupa. „Biskup jest zwyczajnym szafarzem bierzmowania. Zwykle on sam udziela tego sakramentu, aby wyraźniej występował jego związek z pierwszym zstąpieniem Ducha

biskup i inni szafarze używają świętego krzyżma, które było konsekrowane w Wielki Czwartek⁵¹. Bazylika metropolitalna jest w ostatnich latach miejscem wtajemniczenia chrześcijańskiego kilku dorosłych: chrztu, bierzmowania i Eucharystii w czasie celebracji Wigilii Paschalnej.

5. Miejsce celebracji pokuty chrześcijańskiej

W przeszłości kościół katedralny był również miejscem celebracji sakramentów pokuty chrześcijańskiej, do których zalicza się sakrament pokuty i pojednania oraz namaszczenie chorych, a to wiązało się z pojednaniem publicznych pokutników. Wierni, którzy popełnili tzw. grzechy ciężkie, grzechy szczególnej wagi, nie mogli otrzymać rozgrzeszenia w kościele parafialnym, ale byli odsyłani na początku Wielkiego Postu do kościoła biskupiego. Ks. B. Nadolski pisze: „Kapłani parafialni – proboszczowie – dokonywali wyprowadzenia grzesznika z kościoła, odsyłając go do siedziby biskupa, by w Wielki Czwartek otrzymał rozgrzeszenie”⁵².

Wspomniany obrzęd obejmował przedstawienie grzeszników pokutników biskupowi, a ten w Środę Popielcową nakładał im pokutę, następnie odmawiał przewidziane modlitwy, wygłaszał stosowne pouczenie, odsyłał do domu i zapraszał do powtórnego spotkania w Wielki Czwartek, który był dniem pojednania pokutników. Obrzęd ten był bardzo rozbudowany, dotyczył ciężkich przewinień i zastrzeżony był biskupowi⁵³. Obejmował nie tylko modlitwy, ale szereg gestów, stosowny ubiór i czynności wykonywanych przez pokutników. Samo uroczyste pojednanie miało miejsce w Wielki Czwartek przed południem podczas specjalnej Mszy św. zwanej: *Missa in reconciliatione peccatorum* – Msza na pojednanie pokutników i była to swego rodzaju *medicina Ecclesiae* – lekarstwo Kościoła zmierzające do uleczenia pokutującego grzesznika.

Świętego w dniu Pięćdziesiątnicy, kiedy to Apostołowie napelnieni Duchem Świętym sami przekazywali Go wiernym przez nałożenie rąk. Otrzymanie Ducha Świętego przez posługę biskupa wskazuje również na ściślejszą więź, jaka łączy bierzmowanych z Kościołem, oraz na otrzymane polecenie dawania Chrystusowi świadectwa wśród ludzi”. *Ceremoniał* 472. Por. *Obrzędy bierzmowania według Pontyfikału rzymskiego* 7, Katowice 1975.

⁵¹ *Obrzędy bierzmowania* 10.

⁵² B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. 3, Poznań 1992, 108.

⁵³ Zainteresowanych tym zagadnieniem odsyłam do: A. SKOWRONEK – St. CZERWIK – M. CZAJKOWSKI, *Sakrament pokuty. Liturgia, teologia, Pismo św.*, Katowice 1980; M. PASTUSZKO, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999.

Obecnie, grzechy zastrzeżone biskupowi reguluje nowy Kodeks Prawa Kanonicznego i należy do nich na przykład aborcja⁵⁴. Władzę pojednania wiernych obciążonych taką winą posiada penitencjarz katedralny⁵⁵, który spełnia tę posługę w imieniu biskupa diecezjalnego⁵⁶. Funkcja ta znana jest w Polsce od XIII wieku. Miał on wyznaczony konfesjonał i obowiązany był w oznaczone dni i w oznaczonym czasie być do dyspozycji penitentów. Trzeba tu zaznaczyć, że może on spełniać tę posługę

⁵⁴ Do cenzur, które nie są zastrzeżone Stolicy Apostolskiej, zalicza się obecnie m.in.: 1. odstępstwo od wiary (tj. apostazja) herezja, schizma (kan. 1364 § 1); 2. zastosowanie siły fizycznej wobec biskupa lub duchownego (kan. 1370 § 2); 3. liturgiczne sprawowanie Mszy świętej przez tego, kto nie przyjął święceń kapłańskich (kan. 1378 § 2 n. 1), i usiłowanie udzielenia rozgrzeszenia sakramentalnego przez tego, kto nie może ważne sprawować sakramentu pokuty, względnie słuchania sakramentalnej spowiedzi przez takiego (kan. 1378 §2 n. 2); 4. nagrywanie lub podsłuchiwanie, spisywanie i publikowanie prawdziwych lub fikcyjnych wyznań grzechów dokonywanych w spowiedzi (zob. dekret Kongregacji Nauki z dnia 23 marca 1973 r.: AAS 65 (1973), 678 i z dnia 23 września 1988 r.: AAS 80 (1988), 1376). W dalszej części wymienia się także przyjęcie święceń prezbiteratu i diakonatu bez odpowiednich upoważnień, a także zawarcie przez duchownego, zakonnika lub zakonnicy związku małżeńskiego nawet tylko cywilnego. Wspomniany wyżej autor wymienia także: 5. fałszywe doniesienie do władzy kościelnej na spowiednika o rzekomą solicytację (kan. 1394 § 1); 6. zabójstwo, poważne zranienie lub uprowadzenie (tj. porwanie) człowieka (kan. 1397); 7. skuteczne spędzenie płodu lub współuczestnictwo w tym przestępstwie, bez którego nie doszłoby do niego (kan. 1398). Por. M. PASTUSZKO, *Sakrament pokuty i pojednania*, 218-219.

⁵⁵ M. PASTUSZKO, *Sakrament pokuty i pojednania*, 218: „Kodeks Prawa Kanonicznego św. Jana Pawła II w kan. 508 określa uprawnienia kanonika penitencjarza przy katedrze lub przy kościele kolegiackim. [...] Natomiast kan. 508 § 1 przyznaje kanonikowi penitencjarzowi „zwyczajne uprawnienie do rozgrzeszenia od cenzur”.

⁵⁶ Biskup diecezjalny może tę władzę rozszerzyć także na inne kościoły, jak np. sanktuaria diecezjalne i innych kapłanów. M. PASTUSZKO, *Sakrament pokuty i pojednania*, 219: „Konferencja Plenarna Episkopatu Polski w dniu 29 marca 1984 r. rozszerzyła władzę rozgrzeszenia z ekskomuniki „*latae sententiae*” za przestępstwo przerywania ciąży na następujących kapłanów: 1. księża dziekani i wicedziekani; 2. proboszczowie i administratorzy parafii; 3. kapelani w szpitalach, więzieniach i wśród podróżujących na morzu – w odniesieniu do osób tam przebywających (kan. 566 § 2); 4. wszyscy kapłani spowiadający w kościele katedralnym oraz w sanktuariach określonych przez biskupa diecezjalnego; 5. przełożeni wyżsi i przełożeni domów kleryckich instytutów życia konsekrowanego oraz kleryckich stowarzyszeń życia apostolskiego. 6. Wszyscy spowiednicy: 6.1. w czasie komunii wielkanocnej, misji i rekolekcji, 6.2. w czasie kanonicznych wizytacji biskupich i odpustów parafialnych, 6.3. z okazji spowiedzi narzeczonych, żołnierzy i więźniów 6.4. z okazji spowiedzi w szpitalach i chorych, którzy nie wychodzą z mieszkania oraz kobiet ciężarnych, 6.5. z okazji spowiedzi generalnych przynajmniej z okresu jednego roku”.

w innym kościele, ale zawsze w imieniu i zastępstwie biskupa⁵⁷. Przede wszystkim jednak wypełnia ją w kościele katedralnym, który jest nadal szczególnym miejscem sakramentu pokuty i pojednania. Potwierdza to także nowy Statut Kapituły Bazyliki Archikatedralnej, który podaje: „Kapituła wybiera również ze swojego grona: 2. penitencjarza Bazyliki Archikatedralnej, który z mocy prawa otrzymuje zwyczajną władzę *pro foro interno* [...] rozgrzeszania z cenzur wiążących mocą prawa, a nie zdeklarowanych i nie zastrzeżonych Stolicy Apostolskiej. Art. 5”⁵⁸.

Nowy ceremoniał biskupi nadal przypomina, że posługę sakramentu pokuty spełnia Kościół przez biskupów i prezbiterów, którzy głoszą słowo Boże, wzywają wiernych do nawrócenia oraz ogłaszają i udzielają im odpuszczenia grzechów w imieniu Chrystusa i mocą Ducha Świętego⁵⁹. Biskup powinien przewodniczyć przede wszystkim uroczystym celebracjom pokutnym w Wielkim Poście. Należą do nich m.in.: Obrzęd pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem oraz Celebrazje pokutne bez spowiedzi i rozgrzeszenia⁶⁰.

Do obrzędów pokuty chrześcijańskiej zalicza się także sakrament namaszczenia chorych. Najczęściej jest on udzielany przez duszpasterzy ludziom chorym przebywającym w domach, szpitalach, domach opieki czy hospicjach. Szczególnej wymowy nabiera on, gdy celebruje się go w wielkich zgromadzeniach wiernych. Należą do nich pielgrzymki, diecezjalne lub regionalne dni chorych, i wówczas „wypada, aby w miarę możliwości obrzędowi przewodniczył biskup”⁶¹. Wprawdzie mogą mu pomagać prezbiterzy, ale głównym szafarzem pozostaje pasterz diecezji i wszyscy, poza wyjątkowymi sytuacjami, posługują się olejem chorych poświęconym w Wielki Czwartek⁶². Bardzo wymowny jest w tym ob-

⁵⁷ S. TYMOSZ, *Penitencjarz*, EK, t. 15, 267-268.

⁵⁸ *Statut Kapituły Bazyliki Archikatedralnej w Częstochowie*, w: *50 lat kapituły częstochowskiej*, 16-17.

⁵⁹ *Ceremoniał* 638.

⁶⁰ Tamże 639-660.

⁶¹ Tamże 662.

⁶² Księga *Obrzędy chorych* podaje (*Sakramenty chorych obrzędy i duszpasterstwo* 20-21, Katowice 1980, 20): „Właściwą materią namaszczenia chorych jest olej z oliwek albo, gdy okoliczności za tym przemawiają, inny olej roślinny. Olej używany do namaszczenia chorych powinien być poświęcony do tego celu przez biskupa, albo kapłana, który posiada tę władzę na mocy prawa albo szczególnego przywileju Stolicy Apostolskiej. Na mocy prawa, oprócz biskupa, olej do namaszczenia chorych może poświęcić: [...] b. każdy kapłan w wypadku prawdziwej konieczności”. Księga podaje też w rozdziale IX (tamże 197, 131-133) okolicznościowe modlitwy z następującą

rzędzie gest przekazywania przez biskupa naczynia z olejem prezbiterom, którzy razem z nim mają namaszczać chorych⁶³.

Podczas celebracji tego sakramentu biskup przewodniczy wszystkim czynnościom. On też głosi homilię, to on przede wszystkim nakłada ręce na chorych, namaszcza czoło i ręce, rozpoczyna okolicznościową litanię, dodaje modlitwę końcową i udziela błogosławieństwa⁶⁴. Wprawdzie liturgia ta może być sprawowana w każdym kościele, ale kościół katedralny zawsze pozostaje centrum celebrowania sakramentów pokuty chrześcijańskiej.

6. Liturgia świętego Triduum Paschalnego

Liturgia Wielkiego Tygodnia rozpoczyna się Niedzielą Palmową, czyli Męki Pańskiej. Biskup przewodniczy obrzędowi błogosławienia gałązek palmowych, procesji oraz Mszy św. W tym zgromadzeniu liturgicznym uczestniczą delegacje młodzieży z całej archidiecezji. Jest to doroczne spotkanie młodych ludzi ze swoim biskupem. Tradycja ta nawiązuje do spotkań młodzieży świata ze św. Janem Pawłem II, który rozpoczął je w Rzymie 1985 r., a w Polsce i naszej archidiecezji do Światowego Dnia Młodzieży na Jasnej Górze w 1991 r. Spotkania te odbywają się z reguły co dwa, trzy lata i są przejawem zewnętrznej i wewnętrznej wędrówki duchowej młodych prowadzącej do zjednoczenia z Bogiem.

Modlitwa, muzyka, adoracja Najświętszego Sakramentu, określony temat, wymiana zdań, doświadczeń, indywidualny klimat związany z miejscem spotkań, okolicznościowy hymn, a także przekazywany Krzyż i ikona Najświętszej Maryi Panny, a przede wszystkim Msza

rubryką: „Jeśli kapłan zgodnie z nr 21 b) w czasie obrzędu namaszczenia chorych musi poświęcić olej, czyni to bezpośrednio po włożeniu rąk na chorego, odmawiając następującą modlitwę”. Por. M. MIKOŁAJCZYK – J. MISIUREK, *Namaszczenie chorych. I. W Kościele Katolickim*, EK, t. 3, 256-260.

⁶³ *Ceremoniał* 672.

⁶⁴ Tamże 668-677.

św. – *Statio mundi*⁶⁵ pomagają młodym ludziom w drodze do Boga⁶⁶. Wszystko to służy umocnieniu wiary, wzajemnemu zbliżeniu, przeżywaniu radości, odkrywaniu wartości chrześcijańskich i bogactwa wiary Kościołów lokalnych przez młodych całego świata zjednoczonych na modlitwie, radości i w braterstwie. Spotkanie w bazylice archikatedralnej jest kontynuacją idei ogólnościatowych w wymiarze archidiecezji.

Triduum Paschalne jest szczytem całego roku liturgicznego. Przejawia się to również w celebracjach, którym przewodniczy biskup i zgromadzeni wokół niego prezbiterzy, wspólnoty zakonne oraz wierni. Do tych świętych dni wprowadza wspólna modlitwa Liturgii godzin, która rozpoczyna się w Wielką Środę po południu. W Wielki Czwartek natomiast przed południem „Mszę, którą biskup koncelebrował ze swoim prezbiterium i w czasie której konsekruje święte krzyżmo oraz błogosławi inne oleje, uważa się za znak jedności prezbiterów z własnym biskupem”⁶⁷. Mszał Rzymski podaje nawet, że „Mszę krzyżma [...] uważa się za jeden z głównych przejawów pełni kapłaństwa biskupa i za znak ścisłej łączności kapłanów z jego osobą”, dlatego zachęca się, aby wszyscy kapłani koncelebrowali, a przynajmniej przyjęli Komunię św. pod dwiema postaciami⁶⁸. Najwłaściwszym miejscem celebracji Mszy Krzyżma św. jest kościół katedralny⁶⁹.

⁶⁵ A. JOUGAN, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, 641: „Statio 1. stanie, stanowisko, miejsce zatrzymania się, miejsce postoju, postój; [...] 6. odbywanie stacyj, tj. odwiedzanie oznaczonych kościołów Rzymu, z czym połączony jest w pewnych dniach osobny odpust”. *Obecnie lit. stacyjna to celebracja liturgiczna sprawowana w określonym kościele, sanktuarium, na placu publicznym w mieście lub poza miastem, w określone święta, dni, wspomnienia; przewodniczy jej biskup albo jego przedstawiciel. Celebracja ta przenosi się z tego miejsca do innego kościoła lokalnego – głównego miejsca celebracji tego dnia. [...] Pozostałością praktykowania tej liturgii każdego dnia w innym kościele jest dziś procesja odbywana w Środę Popielcową z kościoła św. Anzelma do kościoła św. Sabiny pod przewodnictwem papieża*. B. NADOLSKI, *Statio – Liturgia stacyjna*, w: *Leksykon liturgii*, 1473-1476.

⁶⁶ Dotychczas odbyły się światowe dni w następujących miejscach: Rzym 1985; Buenos Aires 1987; Santiago de Compostela 1989; Częstochowa 1991; Denver 1993; Manila 1995; Paryż 1997; Rzym 2000; Toronto 2002; Kolonia 2005; Sydney 2008; Madryt 2011; Rio de Janeiro 2013; a następny jest przewidziany w Krakowie w 2016 r.

⁶⁷ *Ceremoniał* 274, Por. tamże: „Na koncelebrację tej Mszy gromadzą się prezbiterzy, którzy w poświęceniu krzyżma biorą udział jako świadkowie i współpracownicy swojego biskupa. Są bowiem uczestnikami jego świętego urzędu posługi budowania i uświęcania ludu Bożego oraz kierowania nim. W ten sposób jasno ukazuje się jedność kapłaństwa i Ofiary Chrystusa trwającej w Kościele”.

⁶⁸ *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, 117.

⁶⁹ *Ceremoniał* 276: „Msza krzyżma, ze względu na jej symbolikę i duszpasterskie zna-

Wspomniane oleje św. krzyżma, katechumenów i chorych są następnie rozprowadzane do wszystkich parafii i używane podczas liturgii sakramentów świętych. Oleju katechumenów używano niegdyś w czasie chrztu dzieci, a obecnie stosuje się podczas Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, czyli podczas tzw. katechumenatu. Oleju chorych używa się podczas liturgii namaszczenia chorych, natomiast święte krzyżmo stosowane jest podczas liturgii chrztu św., sakramentu bierzmo-
wania, namaszcza się ręce prezbiterów, głowę biskupa podczas liturgii święceń oraz mury kościoła i ołtarz podczas dedykacji, czyli uroczystego poświęcenia świątyni. O jego godności i znaczeniu, o uświęcającej wymowie i szacunku, jakim go otaczano, świadczy, znany także w Polsce, obrzęd uroczystego powitania świętego krzyżma na granicy parafii i procesjonalnego wprowadzenia go do kościoła parafialnego⁷⁰.

Bardzo wymowne w tej Mszy św. jest odnowienie przyrzeczeń kapłańskich, które odbiera biskup od swojego prezbiterium. Zwyczaj ten został wprowadzony do liturgii posoborowej przez Kongregację Kultu Bożego 6 marca 1970 r.⁷¹. Zadawane pytania nawiązują do tych składanych w czasie święceń prezbiteratu. Odnowiony Ceremoniał posług biskupa poleca: „Biskup niech wezwie prezbiterów do zachowania wierności powołaniu i zaprosi ich do publicznego odnowienia przyrzeczeń złożonych w dniu święceń”⁷². Świadczy o tym pierwsze pytanie: „Czy chcesz odnowić przyrzeczenia złożone w dniu święceń wobec biskupa i świętego ludu Bożego?”. Pozytywna odpowiedź umożliwia zadawanie następnych dotyczących gorliwości świętych celebracji, mądrej posługi słowa Bożego, naśladowania Chrystusa Dobrego Pasterza, ściślejszej jedności z Chrystusem Najwyższym Kapłanem⁷³. Tym razem odpowiedzi wypowiedzane są jednocześnie przez wszystkich prezbiterów. W tej Mszy Krzyżma uczestniczy również służba liturgiczna archidiecezji, która przeżywa odnowienie przyrzeczeń kapłańskich swoich duszpasterzy i spotyka się ze swoim biskupem, ma też możliwość odkrywania, czym jest powołanie kapłańskie.

czenie w życiu diecezji, winna być sprawowana w sposób właściwy dla Mszy wspólnotowej, w kościele katedralnym”.

⁷⁰ Z. WIT. *Introductio chrismatis*, „Roczniki Teologiczno – Kanoniczne” 31 (1984) 6, 31-37.

⁷¹ *De renovatione promissionum sacerdotalium. Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, ed. R. Kaczyński, t. 1, Torino 1976, 664.

⁷² *Ceremoniał* 280.

⁷³ *Mszal Rzymski*, 118.

W godzinach wieczornych celebrowana jest w kościele katedralnym uroczysta Msza św. Wieczery Pańskiej. Rozpoczyna ona właściwe świętowanie Triduum Paschalnego. Jest pamiątką ustanowienia Eucharystii, ustanowienia kapłaństwa oraz przypomnienia przykazania miłości społecznej wyrażonej w Wieczerniku przez Chrystusa Pana. Tę Mszę św. powinien celebrować biskup „z pełnym udziałem prezbiterów, diakonów, posługujących i wiernych zgromadzonych wokół jego osoby”⁷⁴.

Wymownym znakiem realizacji przykazania miłości bliźniego jest obrzęd umycia nóg dwunastu mężczyznom, którego dokonuje biskup przy pomocy diakonów⁷⁵. Interesującym elementem tej Mszy jest sugestia, aby w czasie procesji z darami, obok chleba i wina, przyniesiono także dary przeznaczone dla ubogich jako wyraz horyzontalnego wymiaru miłości bliźniego, co jeszcze bardziej podkreśla śpiew antyfony *Gdzie miłość wzajemna i dobroć*. W dalszej części celebracja odbywa się bez zmian, ale na zakończenie ma miejsce uroczyste przeniesienie Najświętszego Sakramentu do wielkoczwartkowego ołtarza przechowywania Eucharystii, którą wierni adorują w prywatnej modlitwie.

7. Statio procesji katedralnych

Celebracja Mszy św. jest nie tylko uobecnianiem wielkoczwartkowego wydarzenia zbawczego Chrystusa Pana, ale także dziękczynieniem za ustanowienie Eucharystii i nakazem jej celebracji. Każdy Wielki Czwartek jest szczególnym dniem przeżywania wieczery Pana Jezusa spożytej z uczniami. Z tego faktu wypływa pragnienie uroczystego uwielbienia Pana Jezusa w Najświętszym Sakramencie, co tak bardzo podkreśla posoborowa księga o *Komunii Świętej i kulcie tajemnicy Eucharystii*. Wśród zewnętrznych form kultu wymienia: wystawienie, procesje i Kongresy Eucharystyczne⁷⁶.

Szczególnym przejawem kultu Eucharystii jest bardzo uroczysta procesja celebrowana w doroczną uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa⁷⁷, która jest publicznym świadectwem wiary i poboż-

⁷⁴ *Ceremoniał* 298.

⁷⁵ Tamże 301-302.

⁷⁶ Księga (*Komunia święta i kult tajemnicy Eucharystycznej poza mszą świętą. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1985, 39-46) rozróżnia następujące wystawienia: 1. Wystawienie trwające przez dłuższy okres czasu; 2. Wystawienie trwające przez krótki okres; 3. Adoracja we wspólnotach zakonnych.

⁷⁷ Uroczystość ta nazywała się początkowo *Boże Ciało* i wprowadził ją w Kościele

ności wiernych⁷⁸. Do biskupa należy określenie czasu, miejsca i porządku procesji. W wielu parafiach ubogacona jest tradycjami regionalnymi. Przejawia się to strojami ludowymi, kwiecistymi dywanami na trasie przejścia, udziałem szeregu grup parafialnych, sztandarów, bielanek, różnego rodzaju grup nieformalnych w parafii, orkiestry, formą budowanych ołtarzy, dekoracją domów i okien na trasie procesji.

W tradycji miasta Częstochowy świętowanie tej uroczystości rozpoczyna się zazwyczaj w roku parzystym w bazylice archikatedralnej i po Mszy św. udaje się procesjonalnie ul. Krakowską, Alejami Najświętszej Maryi Panny i al. Sienkiewicza na Jasną Górę, gdzie ma swój końcowy kościół stacyjny⁷⁹. Tam po uroczystym błogosławieństwie ze szczytu jasnogórskiego następuje jej rozwiązanie⁸⁰. W czasie drogi zatrzymuje się przy stacjach, gdzie budowane są okolicznościowe ołtarze. W następnym roku kościołem stacyjnym gromadzącym wiernych jest wówczas ołtarz przed szczytem Jasnej Góry. Tam celebrowana jest Msza św. i w uroczystej procesji przechodzi do bazyliki archikatedralnej, gdzie następuje jej zakończenie.

Trzeba stwierdzić za Ceremoniałem, że „Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa jest coroczną, radosną i publiczną odpowiedzią Kościoła” Częstochowskiego. Gromadzi ona licznych wiernych na

1264 papież Urban IV (zm. 1264), a następnie potwierdził je papież Jan XXII (zm. 1334). W Polsce spotykamy je po raz pierwszy 1320 r. w Krakowie. Wprowadził je bp Nanker (zm. 1341) i należało ono do świąt głównych obchodzonych przez oktawę. Procesja z Najświętszym Sakramentem przyjęła się dopiero w XV wieku i nabierała bardzo uroczystej oprawy. Miała charakter błagalny i łączyła się z prośbą o odwrócenie nieszczęść i uproszenie urodzajów. Świadczy o tym zatrzymywanie się przy czterech ołtarzach, gdzie śpiewano początki czterech Ewangelii oraz udzielało błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Reforma tego obrzędu dokonana w Polsce w 1967 r. wprowadziła nowe modlitwy oraz Ewangelie związane tematycznie z Eucharystią. Zniesiono również oktawę Bożego Ciała, a kultuwanie procesji eucharystycznej przez najbliższe osiem dni jest przejawem tradycji i pobożności eucharystycznej zalecanej przez episkopat. Por. Z. ZALESKI, *Boże Ciało. Liturgia*, EK, t. 2, 861-862.

⁷⁸ *Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystii poza Mszą świętą* 77, 47

⁷⁹ Jest to realizacja zalecenia księgi: *Komunia święta i kult tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą*, która podaje (tamże 83): „Wypada, by procesja wyruszyła z jednego kościoła i kierowała się do innego kościoła”.

⁸⁰ W tej księdze czytamy również (tamże 84): „Na zakończenie procesji udziela się błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem w kościele, do którego procesja doszła, [...] i chowa się Najświętszy Sakrament”.

centralnej procesji Eucharystycznej głównymi ulicami miasta⁸¹. Jest to radosne świętowanie miłości Chrystusa wychodzącego do swojego ludu oraz zewnętrznym przejawem uwielbienia i miłości wiernych dla swojego Odkupiciela. W ten sposób wierni uczą się także pełnego i owocnego uczestnictwa w Eucharystii, wspólnotowego dziękczynienia za obecność Chrystusa Eucharystycznego, otrzymane dobrodziejstwa, manifestacji i świadczenia swojej wiary oraz głoszenia miłości Chrystusa Pana wychodzącego do wiernych. Wyrazem tego jest nie tylko zewnętrzna oprawa, ale modlitewna atmosfera i udział delegacji poszczególnych parafii miasta.

Uroczystości ogólnokościelne mające oddźwięk w katedrach Kościołów lokalnych związane są w latami świętymi ogłaszanych przez papieża i innymi latami jubileuszowymi związanymi z możliwością uzyskania specjalnych odpustów. Związane są ściśle bazyliką archikatedralną, która staje się pierwszym kościołem jubileuszowym diecezji, do którego odbywają się pielgrzymki celem uzyskania odpustu związanego z rokiem świętym. Początkowo uzyskiwanie odpowiednich odpustów roku świętego związane było z pielgrzymką do Rzymu, przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania, przyjęcia Komunii św. oraz nawiedzenia czterech bazylik większych. Celem ułatwienia wiernym udziału w dobrodziejstwach duchowych roku świętego możliwość rozszerzono później na poszczególne diecezje. Pierwszy rok święty związany był z rocznicą narodzin Chrystusa Pana i obchodzono go w 1300 r. Później miano tę rocznicę obchodzić co sto lat, następnie ten czas skrócono do pięćdziesięciu, a później do dwudziestu pięciu lat. Trzeba zauważyć, że papież z różnych okazji ogłaszali okolicznościowy rok święty. Można do nich zaliczyć: *jubileusz odkupieńczej śmierci Chrystusa* (1933, 1983) czy *nadzwyczajny rok zakończenia Soboru Watykańskiego II* (1965)⁸². Jubileusze roku świętego związane były z uroczystym rozpoczęciem w Rzymie, a następnie celebrowano je także w kościołach katedralnych. Łączyło się to z solenną liturgią rozpoczęcia oraz zakończenia roku świętego. Na ten czas przygotowywano również uroczyste drzwi roku jubileuszowego i odprawiano specjalne nabożeństwa, poszczególne pa-

⁸¹ *Ceremoniał* 402.

⁸² B. NADOLSKI, *Rok święty*, w: *Leksykon liturgii*, 1311-1314. Por. H. WITCZYK – Cz. KRAKOWIAK – M. STRASZEWICZ, *Rok jubileuszowy*, EK, t. 17, 231-234; H. WOJTYSKA, *Miłościwe lata. Dzieje Wielkich Jubileuszów chrześcijaństwa (z udziałem Polaków)*, Olsztyn 2000; K. SOKOŁOWSKI, *Tradycja lat jubileuszowych*, Częstochowa 2000; Z. WIT, *Miejsce liturgii w Roku Świętym 2000*, CzST 27 (1999), 57-71.

rafie odbywały pielgrzymki do bazyliki archikatedralnej celem uzyskania okolicznościowych odpustów. Wyjątkowo uroczystą oprawę miał jubileusz dwutysiąclecia chrześcijaństwa, który odbył się na przełomie obu mileniów. W aktualnie obchodzonym Roku Życia Konsekrowanego abp Wacław Depo pisze, powołując się na rozporządzenie papieskie, że odpust okolicznościowy można zyskać „b) każdorazowo we wszystkich Kościołach lokalnych [...] a także, gdy pobożnie nawiedzą katedrę lub inne pobożne miejsce wyznaczone za zgodą ordynariusza miejsca”⁸³.

Zasady życia liturgicznego diecezji i jej funkcjonowanie opiera się na prawie powszechnym Kościoła i wytycznych zawartych w uchwałach synodów partykularnych – diecezjalnych⁸⁴. W czasie sześćdziesięciolecia istnienia archidiecezji częstochowskiej odbyły się w niej dwa synody diecezjalne.

Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej otworzył 28 września 1954 r. bp Zdzisław Goliński w katedrze częstochowskiej, a zakończył już 29 września tegoż roku przyjęciem uchwał i uroczystym śpiewem *Te Deum laudamus* w tejże katedrze⁸⁵, gdzie też odbywały się wszystkie uroczyste sesje⁸⁶. Przejawem duchowej łączności z obradami w katedrze był „obowiązek modlitwy na intencję prac synodalnych, a – jak czytamy dalej – polecamy także w dniu 28 września b. r., o g. 8-mej rano, t. j. w chwili rozpoczęcia Pierwszego Synodu Diecezji Częstochowskiej, dzwonić we wszystkie dzwony we wszystkich kościołach Diecezji”⁸⁷. Sama inicjatywa zwołania Synodu została ogłoszona w uroczystość Świętej Rodziny 1952 r. i od tej pory trwały już prace w powołanych *urzędach* – zespołach nad kodyfikacją ustaw synodalnych, a po ich ukończeniu ustalono termin uroczystych sesji otwarcia, odczytania i przyjęcia niniejszych uchwał. Świadczą o tym słowa zapisane przez

⁸³ Dekret Arcybiskupa Metropolity Częstochowskiego ustanawiający warunki potrzebne dla uzyskania daru odpustów życia konsekrowanego.

⁸⁴ Samo słowo *Synodus* oznacza (A. JOUGAN, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, 670): „zejdźcie się razem, zebranie, zgromadzenie w sprawach kościelnych, synod, sobór”. Szersze omówienie znajdzie czytelnik w zbiorowym opracowaniu hasła: *Synod*, EK, t. 18, Lublin 2013, 1339-1347.

⁸⁵ *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 1958.

⁸⁶ Przemówienia synodalne J.E. Ks. Biskupa Częstochowskiego Dra Zdzisława Golińskiego [...] Na I uroczystej Sesji w Katedrze Częstochowskiej w dn. 28 IX 1954. [...] Na II uroczystej Sesji w Katedrze Częstochowskiej w dn. 29 IX 1954 r. w: *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, 29 – 35.

⁸⁷ *Dekret zwołania I synodu Diecezji Częstochowskiej*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, 13.

bp. Z. Golińskiego w dekrecie zwołującym Synod: „Od chwili zapowiedzi zwołania Synodu aż dotąd trwały przygotowania, które są już zakończone”⁸⁸. Warto też zaznaczyć, że drugiemu biskupowi diecezji, oprócz zagadnień duszpasterskich, bardzo leżały na sercu sprawy związane z Seminarium Duchownym oraz urządzeniem katedry⁸⁹. Ciekawostką tego synodu jest również aneks zawierający *Dodatkowe nabożeństwa w Diecezji Częstochowskiej*⁹⁰.

Drugi synod odbył się w latach 1975 – 1986. Zwołał go bp St. Bareła, a zakończył i dokumenty podpisał bp St. Nowak⁹¹. Rozpoczął się on w uroczystość Świętej Rodziny pod hasłem *Chrystus Światłem, Maryja Wzorem*. Zakończenie Soboru Watykańskiego II wymagało nowego spojrzenia, odnowienia i ożywienia życia religijnego. Bp Bareła pisał w słowie wprowadzającym: „Głównym celem tej odnowy jest ożywienie i pogłębienie świadomości Kościoła oraz zadań i obowiązków w Kościele. Proces ten dokonuje się przede wszystkim dzięki wysiłkom ludzi zmierzających do wzrostu w nadprzyrodzonej wierze, trwaniu w łasce oraz dzięki odradzającemu działaniu Ducha Świętego. Nadto zachodzące aktualnie przemiany społeczno-ekonomiczne i kulturowe wymagają przeanalizowania form i metod duszpasterstwa odpowiadającego misji naszego Kościoła diecezjalnego. Synod winien także przyczynić się do obudzenia i uformowania postawy czynnej odpowiedzialności za Kościół, a więc także za życie i rozwój naszej Diecezji”⁹².

⁸⁸ Z. GOLIŃSKI, *Dekret zwołania I Synodu Diecezji Częstochowskiej*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, 12.

⁸⁹ TENŻE, *Przemówienie na I uroczystej Sesji*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, 29: „Żeby nieco naprowadzić myśl Waszą, Bracia, na niektóre zadania, pozostałe do spełnienia, wymienię: 1. podział zbyt wielkich parafii, 2) przeniesienie Seminarium Duchownego do Częstochowy, 3. wykończenie w Katedrze bardzo już posuniętych prac w prezbiterium, 4. urządzenie w Katedrze kaplicy Najśw. Sakramentu, 5. urządzenie w podziemiach Katedry grobowca dla biskupów, 6. powiększenie zdobytego już minimum szat i naczyń liturgicznych do nabożeństw biskupich i kapitulnych, 7. umebłowanie zakrystii biskupio-kapitulnej w Katedrze, 8. wybudowanie gmachu Seminarium Duchownego”.

⁹⁰ *Dodatek nr 1. Dodatkowe nabożeństwa w Diecezji Częstochowskiej*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, 121-221. Kolejne opracowanie diecezjalnej księgi nabożeństw ukazało się dopiero pięćdziesiąt lat później. Por. *Agenda Liturgiczna Archidiecezji Częstochowskiej. Przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie*, red. K. Bełkot, Częstochowa 2010.

⁹¹ *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 1987.

⁹² S. BAREŁA, *Zapowiedź zwołania II Synodu Diecezji Częstochowskiej*, w: *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, 8.

Tej refleksji nad ewangelią w życiu Kościoła lokalnego towarzyszyła przez dziesięć lat modlitwa, ofiara, cierpienie i pokuta, aby to *aggiornamento* znalazło zastosowanie w życiu diecezji. Zamykając II Synod Diecezji Częstochowskiej 23 listopada 1986 r., już po śmierci bp. St. Bareły, bp S. Nowak pisał: „Na chwałę Boga i cześć Bogarodzicy Dziewicy Maryi. Po zakończeniu prac II Synodu niniejszym zamykam czas jego trwania. Przygotowane uchwały [...] zatwierdzam i przyjmuję za swoje”⁹³.

Archikatedra Częstochowska jest też miejscem innych przejawów pobożności. Solenny charakter ma zakończenie nowenny przed uroczystością Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej. W wigilię tej uroczystości 25 sierpnia, gromadzą się w archikatedrze kapłani, siostry zakonne i wierni oraz pielgrzymi z terenów archidiecezji na uroczystych nieszpórach maryjnych, którym przewodniczy biskup. Po nich wyrusza procesja z obrazem Matki Bożej Częstochowskiej na Jasną Górę, gdzie jest celebrowana Msza św. wigilii uroczystości, która jest zarazem uroczystością całej Częstochowskiej Prowincji Kościelnej.

Dzień odzyskania wolności 11 listopada jest wprawdzie świętem narodowym i ma charakter świecki, gromadzi jednak wiernych na wspólnej Eucharystii celebrowanej w archikatedrze przez Biskupa, a po niej ul. Krakowską i Alejami Najświętszej Maryi Panny udaje się patriotyczna procesja na pl. Biegańskiego pod pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego, gdzie następuje złożenie kwiatów i rozwiązanie uroczystości.

Bazylika archikatedralna jest również kościołem stacyjnym różnych pielgrzymek stanowych i zawodowych, które tu się najpierw gromadzą. Jest czas na skupienie, modlitwę, adorację Najświętszego Sakramentu. Dopiero po modlitewnym przygotowaniu i zawiązaniu wspólnoty formuluje się procesja na Jasną Górę. Wśród tych grup należy wymienić m.in. następujące pielgrzymki: pracowników telekomunikacji; wodociągów, kanalizacji; Ochrony Środowiska i Gospodarki Komunalnej. Tutaj ma swoją stację Młodzieżowy Hufiec Pracy; bezrobotni. Stąd wyrusza Ogólnopolska Pielgrzymka Różańcowa; Ogólnopolska Pielgrzymka Akcji Katolickiej. W katedrze gromadzą się też najpierw pielgrzymujący energetycy, elektrycy, elektrycy.

Na specjalne podkreślenie zasługuje doroczna pielgrzymka studentów, która zawiązuje się w bazylice archikatedralnej, gdzie ma miejsce powitanie uczestników – studentów i profesorów, wygłaszany jest okoliczności-

⁹³ S. NOWAK, *Dekret zamykający prace II Synodu Diecezji Częstochowskiej i zatwierdzający jego uchwały*, w: *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, 21.

wy wykład, jest okazja do skorzystania z sakramentu pokuty i pojednania, jest czas przeznaczony na adorację Najświętszego Sakramentu, odmawia się koronkę do Miłosierdzia Bożego i w zorganizowanej procesji udają się wszyscy na Jasną Górę, gdzie jest celebrowana uroczysta Msza św.

Trzeba też zauważyć Pielgrzymkę Seminariów Duchownych na Jasną Górę w roku 1998, której przewodniczył kard. Pio Laghi. Zgromadziła ona alumnów seminariów diecezjalnych i zakonnych oraz ich przełożonych i formatorów. Kolejne takie zgromadzenie miało miejsce w 2013 r. Wszystkie te zgromadzenia formowały się w katedrze, tutaj miało miejsce zawiązanie modlitewne zgromadzonych, a następnie w głębokim skupieniu, porządku i rozmodleniu, w wierze i radości udali się Alejami Najświętszej Maryi Panny na Jasną Górę. Bardzo wymownym znakiem wiary i pobożności jest utrwalający się zwyczaj, że wielu pątników przechodzi pod krzyżem pomnika papieskiego na pl. Daszyńskiego. Dla pielgrzymów jest to głębokie przeżycie religijne, a dla miasta przejawem apostołstwa wiary i pobożności.

Wyjątkowy charakter ma też uroczystość Chrystusa Króla Wszecznego świata przypadająca w ostatnią niedzielę listopada, gdyż jest patronalne święto Akcji Katolickiej⁹⁴. W tym dniu gromadzą się w bazylice archikatedralnej jej przedstawiciele z całej archidiecezji na wspólnej Mszy św. i spotkaniu ze swoim biskupem. Podobny charakter ma również niedziela w oktawie Narodzenia Pańskiego, czyli Święto Świętej Rodziny Jezusa, Maryi i Józefa, bo jest to nie tylko uroczystość odpustowa parafii katedralnej, ale przede wszystkim spotkania małżonków, duszpasterstwa rodzin, rodzin z dziećmi zjednoczonych na wspólnym przeżywaniu Eucharystii w bazylice archikatedralnej ze swoim biskupem⁹⁵.

⁹⁴ Akcja Katolicka zrodziła się z oddolnego ruchu katolików we Francji, Belgii, Włoszech, Niemczech w XIX i XX wieku. Miała on zapobiec zarówno klerikalizacji, jak i laicyzacji ówczesnej Europy. Ramy organizacyjne nadał temu ruchowi Pius XI i ukierunkował go „na odnowienie życia katolików w rodzinie i społeczeństwie przez chrystianizację wszystkich dziedzin życia [...] kształtowanie życia chrześcijańskiego według zasad wiary, najpierw u chrześcijan, a za ich pośrednictwem także u niewierzących”. W Polsce Akcja Katolicka została erygowana w 1930 r. Patronem jej został św. Wojciech, zaś świętem patronalnym uroczystość Chrystusa Króla. Do znacznych osiągnięć, w okresie międzywojennym, należy zaliczyć przede wszystkim rozwój czytelnictwa religijnego dzięki seriom wydawniczym. Wielu z jej członków było zaangażowanych w apostołat świecki. W okresie powojennym działalność Akcji Katolickiej została zawieszona i rozpoczęła swoją działalność w 1995 r. dzięki reaktywowaniu jej przez Episkopat Polski. R. NIPARKO, *Akcja Katolicka*, EK, t. 1, 227-233. Por. W. SEREMAK, *Akcja Katolicka*, w: *Leksykon Teologii Pastoralnej*, Lublin 2006, 40-43.

⁹⁵ W dniu tym w bazylice archikatedralnej ma miejsce spotkanie małżonków, rodzin

8. Nekropolia biskupów diecezjalnych

Każdy kościół katedralny jest również miejscem złożenia ciała zmarłego biskupa diecezjalnego. Krypta z ołtarzem do celebracji Mszy św. znajduje się w lewym transepcie pod ołtarzem Matki Bożej. Informuje o tym napis *Groby biskupów częstochowskich*. Cytat biblijny zaczerpnięty z Ewangelii św. Jana „Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem. Kto we Mnie wierzy, to choćby umarł, żyć będzie” (J 11, 25). Przepisy prawne i liturgiczne podają, że przed samym pochówkiem ciało zmarłego biskupa należy udostępnić wiernym w katedrze, aby mogli je nawiedzić i pomodlić się za niego. Należy też odprawić Wigilię lub inną część Liturgii Godzin przy trumnie zmarłego biskupa⁹⁶. W samym pogrzebie ma uczestniczyć duchowieństwo, siostry zakonne i wierni zgromadzeni w katedrze⁹⁷. W cytowanym dokumencie czytamy: „Ciało zmarłego biskupa diecezjalnego winno być pogrzebane w kościele, którym z zasady będzie kościół katedralny jego diecezji”⁹⁸.

Dotychczas zostali w niej pochowani: pierwszy biskup częstochowski Teodor Kubina (zm. 1951), Zdzisław Goliński (zm. 1963)⁹⁹, Stefan Bareła (zm. 1984)¹⁰⁰ oraz biskup pomocniczy Stanisław Czajka (zm. 1965)¹⁰¹, który dwukrotnie pełnił obowiązki Wikariusza Kapitulnego,

z dziećmi dla odnowienia i pogłębienia miłości, która promieniuje z Betlejemskiego Żłóbka i ma swoje umocnienie w ciągle żywym i obecnym Emmanuelu – Bogu z nami w Eucharystii. Małżonkowie świętujący swoje jubileusze odnawiają złożone przed laty ślubowanie. W dniu zawarcia sakramentu przysięgali sobie miłość, wierność, uczciwość i wspólnotę życia aż do śmierci. Te zobowiązania wymagają ciągle umacnianej miłości, głębszego szacunku, doskonałej wierności, a realizuje się to przez wzajemne wspieranie, służbę i modlitwę za siebie. Wyrazem tego jest między innymi uczestnictwo w Eucharystii celebrowanej przez ks. Arcybiskupa w otoczeniu Prezbiterium Częstochowskiego oraz bliskich wspierających ich modlitwą. Por. *Obrzędy jubileuszu małżeństwa w czasie Mszy świętej*, w: *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1996, 168- 177.

⁹⁶ *Ceremoniał* 1176.

⁹⁷ Tamże 1177.

⁹⁸ Tamże 1180.

⁹⁹ Osobę jego przypomina epitafium przy zejściu do krypty z inskrypcją: *Pasterzowi i ojcu za wielkie serce i ofiarną pracę duchowieństwo i wierni*.

¹⁰⁰ Jego epitafium umieszczono przy wejściu do kaplicy Najśw. Sakramentu z cytatem wyjętym z telegramu kondolencyjnego św. Jana Pawła II: *Pasterz o wielkim sercu i umyśle, człowiek głębokiej wiary oddany bez reszty Kościołowi, wierny syn Bogarodzicy*. Jest to fundacja abp. Stanisława Nowaka, który w ten sposób uszanował i podkreślił zasługi swego poprzednika.

¹⁰¹ Epitafium bp. Czajki znajduje się na południowej ścianie kościoła św. Zygmunta

czyli zarządzał diecezją po śmierci biskupów T. Kubiny i Z. Golińskiego. Rocznicą śmierci biskupów gromadzi w katedrze duchowieństwo, siostry zakonne i wiernych na liturgii Mszy św. za zmarłych. W katedrze krypta jest udostępniana dla wiernych na indywidualną modlitwę oraz nawiedzenie grobów.

Pierwszy biskup częstochowski ma swój okazały granitowy sarkofag w kaplicy Matki Bożej, a pozostali dwaj biskupi epitafia ufundowane przez duchowieństwo diecezjalne. Po przeciwnej stronie na filarze nawy głównej znajduje się pomnik papieża Jana Pawła II, który upamiętnia jego pobyt w tym miejscu 1979 r. i spotkanie z duchowieństwem polskim podczas pierwszej swojej pielgrzymki do Ojczyzny.

W wspomnianych katakumbach znajduje się ołtarz do celebracji Mszy św., a nad mensą umieszczono w ostatnich latach mozaikę Chrystusa Pantokratora, którą wykonała pracownia wymienionego już J. Sobczyka z Warszawy. Niewielki witraż trzech smutnych Marii niosących maści do grobu Chrystusa został umieszczony w zakrytym oknie, jednak cała wymowa teologiczna i estetyka nadaje temu miejscu wymiar paschalny¹⁰².

Groby biskupów pomocniczych znajdują się na cmentarzach częstochowskich. Na cmentarzu św. Rocha pochowany został pierwszy biskup pomocniczy diecezji częstochowskiej Antoni Zimniak (zm. 1943), a na cmentarzu Kule w krypcie kościoła Zmartwychwstania Pańskiego w Tajemnicy Emaus pozostali biskupi: Franciszek Musiel (zm. 1992), Tadeusz Szwagrzyk (zm. 1992), Miłosław Kołodziejczyk (zm. 1994).

Niniejsze omówienie nie jest przewodnikiem po archikatedrze częstochowskiej, a jedynie próbą przybliżenia specyfiki tej budowli sakralnej jako centralnego kościoła diecezji, który gromadzi wiernych na wspólne celebracje ze swoim biskupem i jest przedmiotem troski całego lokalnego Kościoła o jego piękno i estetykę zewnętrznego wyglądu oraz piękno i funkcjonalność wyposażenia jego wnętrza.

Zakończenie

Życie religijne pierwszych chrześcijan koncentrowało się wokół posługi biskupa. On celebrował liturgię Mszy św., kierował przygotowaniem do sakramentów świętych i on udzielał ich

w Częstochowie, gdzie był proboszczem w latach 1948 – 1965.

¹⁰² W. SKRODZKI, *Archikatedra Świętej Rodziny w Częstochowie*, 92-93.

w odpowiednim czasie. Kościół biskupa stawał się też centrum nauczania wiernych. Miejszem tym była katedra, czyli ozdobne krzesło w apsydzie prezbiterium, na którym zasiadał i z którego przemawiał. Ze względu na rolę, jaką spełniał ten kościół, nazywano go matką wszystkich kościołów diecezji, a od miejsca nauczania otrzymał nazwę katedra. W archidiecezjach natomiast nazywa się go archikatedrą.

Bazylika archikatedralna w Częstochowie, pw. Najświętszej Rodziny Jezusa, Maryi i Józefa, należy do jednych z największych kościołów w Polsce, a początki jej budowy sięgają ostatniej dekady XIX wieku. Od momentu powstania nowej administracji kościelnej i erygowania diecezji częstochowskiej w roku 1925 kościół ten został przeznaczony na katedrę i stał się przedmiotem szczególnej troski kolejnych biskupów. W nim biskup celebryje główne uroczystości roku liturgicznego, udziela święceń wszystkim stopni kapłaństwa. Szczególnie wymowną jest liturgia Triduum Paschalnego, kiedy to odnawiane są przyrzeczenia kapłańskie i święcone oleje, które następnie zabierane są do wszystkich kościołów diecezji i używa się ich podczas udzielania sakramentów świętych, a w Wigilię Paschy udziela dorosłym sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Interesującymi elementami wyposażenia są: prezbiterium, stalle kanonickie, srebrna kaplica Serca Pana Jezusa, miedziana Najświętszej Maryi Panny, mozaiki tabernakulum w głównym ołtarzu – nastawie, na frontowych ścianach Krzyża świętego i Chrystusa Pantokratora w nekropoli zmarłych biskupów częstochowskich, a także epitafia na ścianach wyrażające wdzięczność za posługę w diecezji trzech zmarłych ordynariuszy. Archikatedra jest też kościołem stacijnym licznych wydarzeń diecezjalnych i ogólnopolskich. Wymowny kontekst historyczny posiadają ambona na pierwszym filarze, balustrady bocznych ołtarzy oraz kropielnice w kruchcie wykonane z czerwonego granitu dawnego cokołu pomnika cara Aleksandra II, stojącego niegdyś na placu jasnogórskim.

The Cathedral Church as a Diocese Liturgical Centre Summary

The life of first Christians was focused around a bishop service. He celebrated the Mass, managed the preparation to receiving the sacraments and he administered them in proper time. The church of bishop was the centre of teaching the faithful. This place was a cathedral – dec-

orative chair in apse of chancel, where the bishop sat and spoke from. Because of its role, this church was called the mother of all churches in a diocese and because of teaching was called a cathedral. In archdiocese it was called an archicathedral. The Holy Family of the Child Jesus, the Virgin Mary, and Saint Joseph archicathedral basilica in Częstochowa is one of the biggest churches in Poland and the beginnings of its building date back to the last decade of the 19th century. From the moment of creating new church administration and establishing the diocese of Częstochowa in 1925 this church was intended for cathedral and was cared about by later bishops. There are the main ceremonies of liturgical year, priests of all ranks take the holy orders. The most significant is the liturgy of Paschal Triduum, when the priestly vows are renewed and oils are blessed and next taken to the all diocese churches and used during the administration of all holy sacraments and on Holy Saturday adults are baptized. The interesting elements of equipment are: a chancel, canon stalls, a silver chapel of the sacred Heart of Jesus, a copper chapel of the Virgin Mary, mosaic tabernacle in the main altar and on the front walls of the Holly Cross and Christ Patocrator in the necropolis of the departed bishops of Częstochowa and epitaphs on walls expressing the appreciation for the service three departed ordinaries. The archicathedral is the place of numerous both diocesan and all-Poland events. The pulpit on the first pillar, the balustrades of side alters and the stoups in porch made from red granite former base of Alexander the Second monument from the Jasna Góra square are significant.

Słowa kluczowe: liturgia, biskup, katedra, matka kościołów, wyposażenie, Triduum Paschalne, statio wydarzeń religijnych, nekropolia biskupów, celebracje sakramentów.

Keywords: liturgy, bishop, cathedral, the mother of churches, equipment, Paschal Triduum, place of religious events, necropolis of bishops, the celebration of sacraments.

